

Totalitarisme, de kracht van de rattenvangers van het onbehagen 8

Petra Bolhuis
Maleutiek-2021-2

1

Totalitarisme en de kampen

Arendt beschrijft dat er een totale afzondering nodig is van de 'centrale instituties van het totalitarisme'. (263)
Wat daar gebeurde is niet na te vertellen en niet te begrijpen, dat maakt dat de overlevenden de verbinding met de buitenwereld niet of nauwelijks kunnen maken. De waarheid is zo gruwelijk dat mensen het niet geloven als de daden letterlijk worden aangekondigd. (264) Ook achteraf blijkt het nauwelijks te vatten.

Maleutiek najaar-2021-Arendt

2

Ontmenselijking

Wat de concentratiekampen zo anders maakt is dat leven én dood als mens er onmogelijk gemaakt wordt.

Die ontmenselijking vindt Arendt het ergste van het totalitarisme en nieuw in de menselijke geschiedenis. Dit noemt zij hier **het radicale kwaad**. Dit noemt ze elders ook misdaad tegen de menselijkheid, omdat we hiermee niet verder kunnen als samenleving.

Ook later (Banaliteit van het kwaad) blijft ze van mening dat Eichmann daarom de doodstraf moet krijgen.

Maleutiek najaar-2021-Arendt

3

Waar laten we de overbodigen?' is de vraag die nu bestaat

Het hoopvolle is dat men het menselijke van de mens niet kwijt kon raken zonder de mensen zelf te vernietigen. Dat op wereldschaal lijkt gelukkig onmogelijk.

Maar, zegt Arendt, er is ook de sterke bekoering ontstaan van het vernietigen van mensen in plaats van hun situatie proberen te verbeteren. Dat zou wel eens de totalitaire staten kunnen overleven.

De vraag 'waar laten we de overbodigen?' is gesteld en kreeg al eens een gruwelijk antwoord in de Endlösung. (

Maleutiek najaar-2021-Arendt

4

Overbodigheid is het onopgeloste probleem dat totalitarisme als antwoord kreeg

"Er is slechts één ding dat lijkt vast te staan: we kunnen zeggen dat het radicale kwaad zijn opwachting heeft gemaakt in verbinding met een systeem waarin alle mensen in gelijke mate overbodig geworden zijn. De manipulators van dit systeem geloven even sterk in hun eigen overbodigheid als in die van alle anderen, en de totalitaire moordenaars zijn des te gevaarlijker, in de mate het hen niets uitmaakt of ze levend of dood zijn, of ze ooit geleefd zouden hebben dan wel nooit geboren zouden zijn. Het gevaar van de lijkenfabrieken en de holen van vergetelheid is dat vandaag, met een overal stijgende bevolking en toenemende dakloosheid, massa's mensen voortdurend overbodig worden gemaakt, zolang wij er mee doorgaan de wereld in utilitaire termen te denken. Overal spelen politieke, sociale en economische gebeurtenissen in een zwijgende samenzwering mee met totalitaire instrumenten, die ontworpen zijn om mensen overbodig te maken." (291/292)

Maleutiek najaar-2021-Arendt

5

De overbodigen zijn er

- Illegalen,
- Statenlozen,
- Black lives matter,
- Basket of deplorables.
- Maar ook de omgang met mensen in schulden, achterstandswijken, werkloosheid en opvoedingsproblemen die in sommige vormen van zorg buiten de normale wetten en haar juridische controle vallen. (zie Foucault)
- Termen als 'dor hout', 'vergjzingsprobleem' en tsunami van vluchtelingen of probleemjongeren, geven aan dat niet iedere burger als een bijdrage aan de democratisch staat wordt gezien.
- Maar ook mensen die hun werk zelf als onnut benoemen vallen hieronder (Bregman)

Maleutiek najaar-2021-Arendt

6

Neo-liberale gedachten als probleem

- "Uit een Europese enquête naar werkomstandigheden blijkt dat we drie keer zo hoog scoren op het gebied van agressie tegen werkenden vergeleken met België en zeven keer zo hoog vergeleken met Portugal."
- Is het echt zo erg gesteld met het gedrag van Nederlanders? De cijfers liegen niet, zegt Koetsenruijter. (Agressieparadijs, 2021) Maar, voegt ze eraan toe, "de meeste mensen deugen, om Rutger Bregman te citeren. Zo'n 60 tot 70 procent is pro-sociaal en is geneigd zich te bekommeren om de ander. Het gaat dus om een minderheid die zich weinig aantrekt van anderen en het leven ziet als een strijdtoneel."
- Waar dat gedrag vandaan komt, vindt ze moeilijk te verklaren. "Je kunt het in ieder geval niet afschuiven op corona, want het is al veel langer aan de gang. Ik denk dat het te maken heeft met individualisering. We moeten het zelf opknappen, dat is ook al jaren de boodschap van het kabinet."

Maleutiek najaar-2021-Arendt

7

De oplossing is echter vaak even individualistisch

"En degene die agressie gebruikt, moet daar de negatieve consequenties van gaan ondervinden. Daarvoor wijst Koetsenruijter naar werkgevers. "Het moet duidelijk zijn waar werknemers incidenten kunnen melden en binnen 48 uur moet er ook iets met die melding worden gedaan. Een leidinggevende kan bijvoorbeeld een stopgesprek voeren met de agressor. Duidelijk maken dat als het nog eens gebeurt iemand niet meer welkom is. Je kunt ook denken aan het opleggen van civiele boetes voor agressief gedrag. Agressie kost organisaties veel geld. De medewerker die er mee te maken krijgt, moet misschien een half uur bijkomen, of erger, valt uit. De leidinggevenden moet met de melding aan de slag. Die kosten kun je, als je het goed regelt, doorberekenen aan iemand. Een aantal banken in Nederland doet dat al."

Maleutiek najaar-2021-Arendt

8

Terug naar college 1 Gevaren van de moderne tijd volgens Arendt;

- Atomisering en het verlies van banden met de wereld.
- Maakbaarheid (instrumenteel handelen) wordt allesoverheersend,
- Cynisme (wantrouwen en leugen als behorend bij politiek),
- Onzichtbare macht of verdubbeling van de macht, macht die overal en nergens is,
- Berekenen neemt plaats in van oordelen.

Maleutiek najaar-2021-Arendt

9

De bron ligt in de keerzijde van de Verlichting

- Mensen krijgen van hoog tot laag meer kennis, mogelijkheden en vrijheid.
- Iedereen krijgt (meer) toegang tot de politiek, wetenschap, media en recht.
- Sociale mobiliteit neemt toe.
- Onderlinge concurrentie neemt toe, meritocratisch of anderszins.
- Probleem van vrijheid en gelijkheid als tegengestelde krachten wordt manifest,

Maleutiek najaar-2021-Arendt

10

Overbodigheid in naoorlogs Europa

- Het idee dat nut en meritocratische concurrentie een groot goed waren klopte (deels) in de aanvang van de 19^{de} eeuw. Maar niet meer aan het eind daarvan. Sociale vangnetten worden opgetuigd.
- Wanneer niet iedereen nodig is om de welvaart te vergroten én opleidingen niet iedereen verheffen, komt er een groep mensen in zicht die een belasting zijn en blijven voor de samenleving.
- 'Beschaving is hoe met de zwaksten wordt omgaan' verandert in 'iedereen moet gelijke kansen hebben'. En daarna...

Maleutiek najaar-2021-Arendt

11

Verlies van je vaste plaats in de orde van de democratische staat

- De overbodigheid gaat lang over mensen die dan niet worden gezien als inclusief behorend bij de democratische staat. Uitsluiting vindt vaak letterlijk plaats. (gekken, zwakzinnigen, misdadigers)
- Emancipatie en verzorgingsstaat heffen dat deels op, maar dan?
- Het probleem van de overbodigheid en zelfs het gevaar van teveel is manifest geworden en betreft potentieel iedereen.

Maleutiek najaar-2021-Arendt

12

Nieuwe eerwerelden

- Atomisering en verlies van eerwereld wordt opgelost door het aansluiten bij belangengroeperingen of op identiteit gebaseerde organisaties. (zwarten, boeren, ongehoorden)
- Cynisme maakt het onmogelijk om politiek te bedrijven voor deze groepen. Ze geloven niet dat politiek het goede met hen voor heeft,
- De politiek die geen eerwereld meer heeft door het zijn van volksvertegenwoordiger zit er meer en meer voor zichzelf.
- Deze twee cynische bewegingen versterken elkaar.
- Verdubbeling van de macht vindt aan alle kanten plaats.

Maieutiek najaar-2021-Arendt

13

13

Handelen is dingen doen met een open einde

- Wat behalve de neo-liberale autonomie van het individu in het naoorlogse Europa een steeds grotere rol speelt is de behoefte aan doelgerichte oplossingen.
- Arendt schrijft juist na Totalitarisme over handelen als een niet doelgerichte, maar dialoog achtige activiteit. Alleen dan kunnen we pluraliteit en nataliteit de ruimte geven die nodig is.

Maieutiek najaar-2021-Arendt

14

14